

og tyske kommissionshandels udvikling og former. I det hele taget synes, som allerede bemærket af prof. Heckscher, dr. Aksel E. Christensen ikke at have noget omfattende kendskab til den almindelige økonomiske historie og følgelig heller ikke til litteraturen, der behandler denne. Dette viser sig, saaledes som prof. Heckscher ogsaa gør opmærksom paa, bl. a. deri, at han tildeler Holland en ufortjent rolle som »kapitalismens« gennembrudsland (Svensk Hist. Tidskr. 2 R. V (1942), 185 f). Jeg skal for egen regning tilføje, at forf. havde haft let adgang til at orientere sig paa dette punkt gennem prof. Postans og prof. Tawneys udmærkede kommenterende bibliografier: *Mediaeval Capitalism* og *Modern Capitalism* (16. og 17. aarh.) (*Economic History Review* IV (1933), 212—27, 336—56).

Dog hvilke indvendinger, der end kan rettes mod disse afsnit, saa hører de dog gennem det deri nedlagte arbejde og studium til bogens vægtigste. Derimod hører de afsnit, der behandler Østersøhandelens balance, til bogens svageste; men herom skal jeg ikke nu nærmere udtale mig, da de problemer, der knytter sig dertil, vil blive taget op til behandling i en særafhandling.

Til slut skal om de indledende betragtninger over den kvantitative metode bemærkes, at der her er et misforhold mellem program og virkelighed, idet det behandlede talmateriale maa siges at være ret spinkelt, og der undertiden bygges mere derpaa, end dette vel kan bære.

Astrid Friis.

Replik til Professor Hartvig Frisch.

I sin i Formen venlige Anmeldelse af min Bog »Die römische Eroberung Italiens« her i Tidsskriftet (10 R. VI, S. 550—53) har Professor Frisch i Realiteten taget fuldstændig Afstand fra min ene Hovedthesis. Da hans Indvendinger nu forekommer mig delvis at bero paa Misforstaaelse af min Argumentation, føler jeg mig saa meget mere foranlediget til et Gensvar, som jeg maa gaa ud fra, at min Fremstilling maa lide af Uklarheder, som ogsaa maa virke ind paa andres Bedømmelse af mit Arbejde.

Jeg tog ved min Undersøgelse mit Udgangspunkt i Belochs Beregning af Roms Territorium til 1902 km² Aar 340. 76 Aar senere var Roms Territorium vokset til 23,226 km², og Rom stod i Spidsen for et Statsforbund, der omfattede den italienske Halvø 130,000 km². Idet jeg hævdede, at ingen endnu havde givet en tilfredsstillende Forklaring paa denne »tilsyneladende mirakuløse« Ekspansion, opstillede jeg to Theser som Genstand for min Under-

søgelse: 1. Mange italiske Stater sluttede sig frivilligt til Rom, fordi deres Eksistens var truet af større Farer; 2. med Støtte fra saadanne Forbundsfæller var Rom i Krigene deres Modstandere talmæssigt overlegne eller i al Fald jævnbyrdige. For at sandsynliggøre disse Theser — paa Grund af Kildematerialets Art foretrækker jeg Ordet Sandsynliggørelse for Bevisførelse — har jeg først søgt at beregne de enkelte Staters Territorium (med tilnærmelsesvis Sikkerhed) og Befolkning (med tilnærmelsesvis Sandsynlighed). I et andet Hovedafsnit udnytter jeg saa dette Materiale til at paavise, at Romerne og deres Forbundsfæller virkeligt i de enkelte Krige 340—264 synes at have været Modstanderne talmæssigt overlegne (eller jævnbyrdige).

Professor Frisch mener, at jeg »simplificerer Tingene lidt vel rigeligt«, og han fremdrager imod mig Citater af ældre Forskere, der taler et mere »menneskeligt Sprog«. Jeg maa tværtimod holde paa, at det er disse Forskere, der har simplificeret Tingene lidt rigeligt. Roms paa én Gang ordholdende og forudseende Politik, Romernes Sejghed og Maalbevidsthed o. s. v. har naturligvis Andel i Sejren, for saa vidt som det er derfor italiske Stater tillidsfuldt har kunnet slutte op om Romerne og betro dem Ledelsen (Thesis 1) og derved skabt den talmæssige Overlegenhed (Thesis 2); men havde disse Faktorer ikke ført til disse Resultater — og det har den tidligere Forskning enten behandlet en passant eller slet ikke — havde de aldrig været i Stand til at skaffe Romerne et saa straalende og (som særligt fremhævet af mig) saa stabilt Resultat. Mit Arbejde er en Undersøgelse, ikke en deskriptiv Fremstilling. Følgelig har jeg ikke fundet Grund til udførligt at gaa ind paa alle de velbehandlede Faktorer af Betydning for Roms Ekspansion, bl. a. ogsaa fordi en omfattende Polemik mod velfortjente Forskeres velovervejede Resultater synes mig prementios og upaakrævet, naar jeg dog kun kan bebrejde dem, at deres Undersøgelse er standset paa Halvvejen.

Jeg vil dog hævde, at jeg faktisk mange Gange har givet disse Synspunkter min Tilslutning i det Omfang, de har Betydning for min Undersøgelse, og hvor jeg har kunnet godkende dem. Og naar Professor Frisch med nogen Forbavselse konstaterer, at jeg giver Plads for Aarsagsopfattelser som Romernes »sejge Energi« og »forudseende politiske Klogskab«, anerkender han da ogsaa dette. Derimod er det ikke rigtigt, naar han mener, at jeg derved undsiger den »skematiske Aitiologi«, jeg indledningsvis havde givet for de Faktorer, der er nødvendige for en vunden Krig. Naar jeg S. 173 taler om, at Romerne udbyggede deres Forbund, førend de andre Stater for Alvor fik Øjnene op for Faren fra Rom, har

denne »forudseende politiske Klogskab« kun kunnet føre til Sejr, fordi den med Held gennemførte sit Formaal: At hindre at Rom blev overvældet af en talmæssig overlegen Koalition. Og naar jeg S. 168 taler om den »sejge Energi«, hvormed Romerne fastholdt deres strategiske Plan for den store Samniterkrig, har jeg kun ladet denne Energi føre til Sejr i Krigen, for saa vidt som det var den, der muliggjorde, at Romerne kunde udnytte deres i dette Tilfælde beskednere numeriske Overvægt.

Af Pladshensyn skal jeg afholde mig fra en nærmere Begrundelse af min ovenfor omtalte Opstilling af de Kardinalfaktorer, af hvilke jeg har hævdet, at mindst een maa være til Stede for at hidføre Sejr i Krig. Jeg skal beklage, at min yderst kortfattede Fremstilling af dette Punkt har givet Anledning til Misforstaaelse, samtidigt med at jeg dog fastholder og paa fornyet Udfordring er rede til at forsvare mit Synspunkt.

Professor Frisch har faaet det Indtryk, at jeg gaar ud fra, »at alle andre Mennesker har ment, at det var ved et Mirakel, Romerne vandt Magten i Italien«. Det har jeg hverken skrevet eller ment. Jeg er klar over, at moderne Historieforskere ikke tror paa Mirakler. Derimod har jeg selv kaldt den førømtalte romerske Kæmpeekspansion 340—264 for et tilsyneladende Mirakel, naturligvis fordi jeg mener at have en Løsning paa Spørgsmaalet.

Paa et enkelt, men meget centralt Punkt har Prof. Frisch søgt at rokke min Thesis om Romernes talmæssige Overlegenhed, idet han har slaaet ned paa en Forglemmelse fra min Side. Under den store Samniterkrig 326—304 f. Kr. har jeg glemt at tage Hensyn til en tvivlsom Krig med Etruskerne og Umbreerne 311—08 (Livius. Diodor har 310—08). Jeg skal ikke her komme ind paa mine Grunde til at forkaste denne Overlevering eller paa Aarsagen til, at jeg ikke — som jeg burde — har redegjort herfor. Lad blot Overleveringen gælde for paalidelig. Resultatet er blot, at Roms talmæssige Overlegenhed under det meste af denne Krig en kort Periode afløses af en talmæssig Underlegenhed. Jeg har hævdet, at Rom vandt sine Krige i Kraft af talmæssig Overlegenhed, derimod aldrig at talmæssig Overlegenhed eo ipso betyder Sejr. Til Afvendelse af et Nederlag mod en talmæssig overlegen Fjende kan »sejg Energi« og »klog Politik« f. Eks. udmærket godt gøre sig gældende. Og saaledes her: Gaar vi ud fra, at Overleveringen om Etrusker- og Umbreerkrigen er historisk, rækker den paa intet Punkt min Thesis, da disse nye Fjender dog trak sig ud af Krigen fire Aar før dens Ophør. Derimod bekræftes kun den S. 159 opstillede, af Frisch angrebne, Thesis, at Roms for-

sigtige defensive Politik overfor Naboerne mod Nord og Ost sikrede dem i Ryggen under Samniterkrigen. Thi bortset fra, at Sabinerne og Aequerne holdt sig i Ro hele Krigen igennem, ventede dog Etruskerne hele 15 Aar med at gribe ind og opgav Krigen efter faa Aars Kampe, et Forhold der da kun kan betyde, at Kampen mod Rom ikke var en Livssag for dem.

Adam Afzelius.

Kære Dr. Afzelius!

Jeg forstaar paa Deres Replik, at jeg har taget for tungt paa Deres Udtryk om det »tilsyneladende mirakuløse«. Tilbage bliver saa kun, at jeg i Deres Arbejde lægger større Vægt paa det fortrinlige geografiske Materiale, De fremdrager, end paa de opstillede Theser, som jeg finder er altfor generelle Abstraktioner. Da De nu tilmed i det specielle Spørgsmaal om Samniterkrigen ikke lader Dem afskrække fra den Antagelse, at ogsaa den talmæssigt underlegne »i en kort Periode« kan sejre, finder jeg ingen Grund til at fortsætte Debatten om Aitiologien.

Alle Aarsagsforklaringer er jo kun Tilnærmelser. Jeg husker, at Professor Edg. Rubin engang som et Eksempel fremdrog en Sætning som denne: »Hesten faldt, fordi Føret var glat«, som de fleste vil føle indlysende. Men hvis man dertil indvender, hvorfor saa ikke alle Heste faldt den Dag, bliver man straks klar over, at en virkelig Aarsagsudredning kræver et Utal af »Forklaringer«. Sætningen: »Romerne sejrede, fordi de var de mange«, udelukker altsaa ikke, som af Dem ovenfor fremhævet, Sætningen: »Romerne sejrede, skønt de var de faa.«

Jeg ser af Universitetets Festskrift fra i Aar S. 9, at Prof. Louis Hjelmslev bebrejder den humanistiske Videnskab og i Særdeleshed Historien, at den ikke fra det blot primitivt skildrende Stadium er steget op »til en systematisk, eksakt og generaliserende Videnskab, i hvis Teori alle Begivenheder (mulige Forbindelser af Elementer) er forudset og Betingelserne for deres Realisation fastlagt«.

Vor lille Diskussion synes at vise, at det nu ikke er saa nemt at tvinge et saa kompliceret »Forløb« som det, vi kalder historiske Begivenheder, ind under en eksakt Systematisering. Men Deres nøjagtige Udforskning af det gamle Italiens Geografi og Demografi kan i høj Grad bidrage til at belyse det faktiske Resultat af Roms Kampe.

Hartwig Frisch.